

Gapysynda garaşmak

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 25 января, 2025

Gapysynda garaşmak **GAPYSYNDÀ GARAŞMAK**

Birleşen Milletler Guramasynyň (BMG) düýbi Şweýsariýada tutuldy: 1920-njj ýylyň 10-njy ýanwarynda Milletler Ligasy (MG) guruldy.

Guramanyň maksady ýurtlaryň arasynda bolup biläýjek düşünişmezlikleri «parahatçylykly» ýollar bilen çözmekdi. Şeýle-de bolsa, Günbatarda kagyz yüzünde ýazylanlara ynanjak bolubam durmaly däl. Onuň düýp maksady Birinji jahan urşundan ýeňlip çykan Germaniýany Wersal, Gabsburg Willa Giust, Bolgariýany Selanik, Osmanlyny Sewr şertnamalary arkaly berk gysaçda saklap, koloniýa öwürmekdi. Ligada iňlisler we fransuzlar ketdelik edýärди. İşgärleri iňlislerden, resmi dili fransuz dilidi.

Mustapa Kemal tamalary tala daňdy: Sewr şertnamasyny ýyrym-ýyrtym edip, doly garaşsyz ýurt gurdy...

Aradan ýyllar geçdi. 1931-nji ýyl.

Türkiye respublikasynyň daşary syýasatda esasy doktrinasy bolan «Ýurtda oňşuk, dünýäde oňşuk» ("Yurtta sulh, cihanda sulh") sözi birinji gezek 1931-nji ýylyň 20-nji aprelindäki saýlaw beýannamasynда geçdi:

«Respublikan Halk Pyrkasynyň kesgitli umumy syýasatyny şu gysga jümle açyk-aýdyň aňlatmaga ýeterlik bolarmyka öýdýärin: Ýurtda oňşuk, dünýäde oňşuk üçin tagalla edýaris.»

Aptülahat Akşin şol wagt MG-nyň bölüm müdiridi. Ol MG-daky üýtgeşmeleri ýetirip durýardy we Türkíyäniň gurama agza bolmagyny talap edýärdi.

Atatürk "Girmeli bolsak, onda Sowet Soýuzynyň razylygyny alalyň" diýdi. Sebäbi, Sowet Soýuzy bilen 1925-nji ýylyň 17-nji dekabrynda baglaşylan we soňky 1929-njy, 1931-nji ýıldaky protokollar bilen dowam etdirilen «Dostluk we birek-biregiň üstüne çozmazlyk şertnamasy» bardy.

Birdenem... Atatürk başga hörpden gopdy:

«Milletler Ligasynyň gapysynda garaşyp ýörmäliň. Bizi agzalyga MG-nyň özi çagyrsyn. Bizem (Sowet Soýuzy ýaly) goňşularymyz bilen parahatçylykly pozisiýamyzy gorap, agza bolalyň».

Akşin geň galdy, gurama gireniňde beýle zatlar ýokdy, agza bolmak üçin ýurtlaryň özi yüz tutýardy. Atatürk öz aýdanyny etdi.

Guramanyň hemişelik agzasy Ispaniya Türkíyäniň agzalyga kabul edilmegini teklip edýän karary taýýarlady. Fransiýa, Angliýa, Gollandiýa, Germaniýa, Daniýa, Finlandiýa, Gwatemala, Eýran, Şweýsariýa, Italiýa, Ýaponiýa, Kolumbiýa, Kuba, Ýugoslawiýa, Gresiýa ýaly 42 ýurt karara gol çekdi.

Karar 1932-nji ýylyň 6-njy iýulynda biragyzdan kabul edildi. Baş sekretar Jeýms Erik Drammond Türkíyäni agza bolmaga çagyrdy. Türkíyäni MG-na agzalyga kabul eden karar 1932-nji ýylyň 19-njy iýulynda el çarpyşmalar bilen kabul edildi...

Bu taryhy pursaty näme üçin ýazandyggyny aýdaýyn:

Şu gün 10-njy noýabr günü mynasybetli ýurduň çar künjünde Atatürk ýatlama çäreleri geçirilýär. Hemmämiz Ataturke bolan çäksiz minnetdarlygyny bildirip, bu beýik ynsany ýene bir gezek ýatlarys. Emma beýle ýatlamany sap duýguçyl galypdan çykarmalydyrys! Atatürk aňasty aňymyz bilen ýatlamak gerek.

Hemiše şuny nygtap geldim:

Atatürk akyllı-paýhasa gulluk edýärdi, rasionalistdi.

Atatürk realistdi.

Şonuň üçinem ol islendik kyn päsgelçiliği ýeňip geçdi. Garaşsyzlygyň ähmiyetini Osmanly döwletiniň kapitulýasiýalary ýaly syýasy-ykdysasy praktikasyndan öwrendi. Hemiše okady, gözledi. Ädimini hemiše oýlanyp-ölçerip ätdi...

Atatürk döwründe (Montro, Hataý ýaly) buýsandyryjy diplomatik üstünlikleri barka, türk syýasatçylary, býurokratlary, intellektuallary, adamlary wagt üçin nädip Günbatar kompleksine özünü aldyrды?

- NATO girjek bolup Koreýa urşuna gatnaşyldy.
- Ýewropa bileleşiginiň (ÝB) gapysynda 1963-nji ýyldan bări garaşdyrylyarys!
- Hatda şeýle zatlar bolup geçdi: «Sizi ÝB-ne agzalyga kabul etjek» duzagy bilen Gümrük bileleşigine sokup, ykdysady we «ösüş kriteriýalary» prosesleri arkaly syýasy garaşsyzlygy ýok eden kararlary kabul etdirdiler. Bular gündiziň günortany salýut atylyp, gutlandy ahwetin! Şeýlekin dereje komplekse näme diýip näme aýtsa bolar?

Atatürki ýatlamak şeýle komplekse «Dur!» diýmekden geçýär.

Günbataryň gapygulysy bolmagymyzy bes edeliň.

Soner ÝALÇYN.

«SÖZCÜ» gazeti, 10.11.2022 ý. Publisistika